

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΗΣ ΔΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΠΡΟΔΙΚΑΣΙΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΓΕΝΙΚΑ

Σε ένα σύγχρονο και δημοκρατικά ευνομούμενο κράτος δικαίου, αποτελεί πρωτεύοντα ρόλο η οργάνωση και δομή υπηρεσιών που έχουν ως αποστολή τους την πάταξη και καταστολή ποινικά κολάσιμων πράξεων. Την ίδια ώρα τα όργανα που είναι επιφορτισμένα με το βαρυσήμαντο αυτό ρόλο, πρέπει να έχουν στη φαρέτρα τους τέτοιες εξουσίες και αρμοδιότητες έτσι ώστε να καθίσταται πρακτικά εφικτή η εξιχνίαση ποινικών αδικημάτων, τα οποία τις περισσότερες φορές διενεργούνται εν κρυπτώ και παραβύστω. Το επιστέγασμα της επιτυχίας των οργάνων αυτών είναι να οδηγούνται ενώπιον της δικαιοσύνης τα πρόσωπα εκείνα που με τη συμπεριφορά και τις πράξεις τους απειλούν να διασαλεύσουν το έννομο αγαθό της κοινωνικής ειρήνης.

Παράλληλα, η ενάσκηση των όποιων εξουσιών παρέχονται από την νομοθετική ή και εκτελεστική εξουσία, θα πρέπει πάντοτε να γίνεται με πλήρη σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως έχουν αποκρυσταλλωθεί κατά καιρούς μέσα από τη Εθνική αλλά και Ευρωπαϊκή νομοθεσία και νομολογία του ΕΔΑΔ.

Η χρήση πρακτικών που αποσκοπούν στη λήψη μαρτυρίας «με κάθε μέσο ή τρόπο», ιδιαίτερα στην απόσπαση μιας ομολογίας, με αμφιλεγόμενες μεθόδους, χωρίς πολλές φορές τη στοιχειώδη τήρηση των δικαιωμάτων των προσώπων που τελούν υπό σύλληψη αποτελούν δυστυχώς μια πραγματικότητα στο δικαιοσύνη σύστημα της χώρας μας, ένεκα και του γεγονότος ότι μια ομολογία μπορεί από μόνη της να οδηγήσει σε καταδίκη.

Οι πιο πάνω ανησυχίες εκφράστηκαν ήδη από το 1967, στην υπόθεση *Kokkinos v. Police* CLR 217, όπου ο τότε Δικαστής Βασιλειάδης ανέφερε ότι «στις σοβαρές ποινικές υποθέσεις η Αστυνομία στην προσπάθειά της να ανακαλύψει και να φέρει ενώπιον της δικαιοσύνης τον εγκληματία, συχνά, όπως είναι φυσικό τείνει να ξεπεράσει τα όρια που καθορίζει ο νόμος.... Ιδιαίτερα οι νεαροί αστυνομικοί που είναι γεμάτοι ζήλο ή φιλοδοξία για προαγωγή, φαίνεται να έχουν κάποια επιδεξιότητα στην απόσπαση ομολογιών...»

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο με τη συνθήκη της Λισσαβόνας εκφράστηκε με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο, ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να υιοθετήσουν ελάχιστα πρότυπα δικονομικών κανόνων, προκειμένου να επιτευχθεί ορισμένος βαθμός συμβατότητας τους, για τη βελτίωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και κατ' επέκταση, της μεταξύ τους δικαστικής συνεργασίας

Όπως θα δούμε κατωτέρω η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ) του Ανθρώπου προστατεύει με τις διατάξεις της τα άτομα που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες από την έναρξη της ποινικής προδικασίας μέχρι την έκδοση Απόφασης. Μια σειρά από αποφάσεις του ΕΔΑΔ έχουν αποσαφηνίσει το πεδίο εφαρμογής αυτών των διατάξεων.

2. Η ανάγκη καθιέρωση κοινών κανόνων σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τη διάρκεια των ετών έχει αναπτύξει μια ευρεία δικαιοδοσία σε θέματα δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων. Για τον σκοπό αυτό έχει ιδρύσει διάφορες υπηρεσίες, για καλύτερο συντονισμό των θεμάτων αυτών, όπως είναι η Ευροπόλ (για συνεργασία μεταξύ των αστυνομικών δυνάμεων), η Eurojust για θέματα συνεργασίας μεταξύ δημοσίων κατηγορών και η Frontex η οποία συντονίζει θέματα ελέγχου συνόρων.

Με τη συνθήκη της Λισσαβόνας καθιερώθηκε η Συνθήκη για τη λειτουργία της Ε.Ε, η οποία προνοεί στο άρθρο 82§2 ότι «κατά τον βαθμό που είναι απαραίτητο για να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών καθώς και η αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις που έχουν διασυνοριακές διαστάσεις, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία μέσω οδηγιών, μπορούν να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες. Στους ελάχιστους αυτούς κανόνες συνεκτιμώνται οι διαφορές μεταξύ των νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών».

Στις 30 Νοεμβρίου 2009, το Συμβούλιο «Δικαιοσύνη» (justice council) υιοθέτησε ως Ψήφισμα οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες, στο οποίο ζητεί την έγκριση, με βαθμιαία διαδικασία, πέντε μέτρων που καλύπτουν ορισμένα σημαντικά δικονομικά δικαιώματα.

Στο εισαγωγικό σημείωμα του οδικού χάρτη υπογραμμίζεται η ανάγκη για περαιτέρω δράση εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να διασφαλισθεί η πλήρης εφαρμογή και συμμόρφωση προς τους κανόνες της ΕΣΔΑ, η ομοιόμορφη εφαρμογή των εφαρμοστέων κανόνων καθώς και για να βελτιωθούν οι ισχύοντες κανόνες. Σημειώνεται επίσης, ότι η ανάγκη διαφύλαξης των δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων καθίσταται ακόμη πιο επιτακτική, ως αποτέλεσμα της συνεχούς αύξησης των ατόμων που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες σε κράτος μέλος άλλο από αυτό της διαμονής τους.

Περαιτέρω τονίζεται, ότι η ανάπτυξη ισοδύναμων κανόνων στην ποινική διαδικασία, θα συμβάλει στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών, το οποίο με τη σειρά του θα οδηγήσει στην αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων

Στο Παράρτημα του Οδικού Χάρτη που υιοθέτησε το Συμβούλιο αναφέρονται ως ενδεικτικά πέντε μέτρα που αφορούν βασικά δικαιώματα τα οποία θα οδηγήσουν στην επίτευξη των αναφερόμενων στόχων:

Αυτά είναι:

- το δικαίωμα σε Μετάφραση και διερμηνεία
- το δικαίωμα για Ενημέρωση για τα δικαιώματα και για τις κατηγορίες
- το δικαίωμα για Νομικές συμβουλές και ευεργέτημα πενίας
- Η εισαγωγή ειδικών διασφαλίσεων για ευάλωτους υπόπτους ή κατηγορουμένους
- Η εισαγωγή μέτρων (Πράσινη Βίβλος) για την προδικαστική κράτηση

Από τα πέντε μέτρα που αναφέρθηκαν έχουν μετουσιωθεί σε οδηγίες το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση, και το δικαίωμα για την ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις κατηγορίες. Αναμένεται σύντομα και η ψήφιση σε οδηγία της πρότασης 154/2011 που αφορά το δικαίωμα επικοινωνίας και το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο.

B. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΥΠΟΠΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΛΛΗΨΗ ΚΑΙ ΚΡΑΤΗΣΗ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΣΔΑ ΚΑΙ ΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΔΔΑ

1. Το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση

Οι αλλοδαποί έχουν αναγνωρισθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως ευπαθής ομάδα προσώπων η οποία θα πρέπει να τυγχάνει ιδιαίτερης προστασίας όταν εμπλέκονται σε ποινική διαδικασία σε κάποιο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής ένωσης, άλλο από αυτό της διαμονής τους.

Υπάρχει πληθώρα αποφάσεων του ΕΔΔΑ αναφορικά με τα δικαιώματα των αλλοδαπών προσώπων που συλλαμβάνονται σε ένα κράτος μέλος. Τα σημαντικότερα από αυτά αφορούν:

- 1) Το δικαίωμα σε δωρεάν διερμηνεία ακόμα και σε περίπτωση καταδίκης,
- 2) Το δικαίωμα να λαμβάνουν σε γλώσσα την οποία να κατανοεί τα έγγραφα από τα οποία προκύπτει η κατηγορία που τους βαρύνουν
- 3) Το επαρκές επίπεδο της παρεχόμενης διερμηνείας ώστε να επιτρέπει στον κατηγορούμενο να κατανοήσει τη διαδικασία και
- 4) Η καταλληλότητα των ίδιων των διερμηνέων.

Στην υπόθεση *Brozicek κατά Ιταλίας*, ο Αιτητής, ήταν γερμανός υπήκοος ο οποίος καταδικάστηκε στην απουσία του στην Ιταλία, για τα αδικήματα της αντίστασης σε νόμιμη σύλληψη και επίθεσης. Πριν τη καταδίκη, του είχε αποσταλεί στα ιταλικά μια επιστολή αναφορικά με τη ποινική διαδικασία που εκκρεμούσε εναντίον του στην Ιταλία, την οποία όμως απέστειλε πίσω με την παράκληση όπως του επαναποσταλεί μεταφρασμένη στη γλώσσα του. Σύμφωνα με τις ιταλικές αρχές στάληκε δεύτερη επιστολή την οποία όμως ο Αιτητής ισχυρίστηκε ότι ουδέποτε έλαβε. Στην εν λόγω υπόθεση το ΕΔΔΑ παρατήρησε ότι: *οι ιταλικές δικαστικές αρχές έπρεπε να είχαν λάβει μέτρα για την τήρηση του εν λόγω δικαιώματος, ούτως ώστε να διασφαλισθεί η συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του άρθρου 6 παράγραφος 3 στοιχείο α) της ΕΣΔΑ, εκτός αν ήταν σε θέση να εξακριβώσουν ότι ο αιτών γνώριζε στην πραγματικότητα σε επαρκή βαθμό την ιταλική γλώσσα ώστε να κατανοήσει με βάση την κοινοποίηση το περιεχόμενο της επιστολής με την οποία του γνωστοποιήθηκαν οι εις βάρος του κατηγορίες*. Επιπλέον παρατήρησε ότι κανένα στοιχείο δεν τέθηκε ενώπιον του που να αποδείκνυε την αποστολή της δεύτερης επιστολής και ως εκ τούτου αποφάνθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος της δίκαιης δίκης.

Εναπόκειται λοιπόν στις δικαστικές αρχές να αποδείξουν ότι ο κατηγορούμενος ομιλεί σε επαρκή βαθμό τη γλώσσα του δικαστηρίου, και δεν βαρύνεται ο κατηγορούμενος με την απόδειξη του αντιθέτου.

Περαιτέρω στην υπόθεση *Kamasinski κατά Αυστρίας*, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το δικαίωμα σε διερμηνεία ισχύει για το «έγγραφο υλικό» και ότι ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει επαρκή γνώση της εις βάρος του κατηγορίας ώστε να μπορεί να υπερασπισθεί τον εαυτό του. Στην παράγραφο 74 της πιο πάνω υπόθεσης το ΕΔΔΑ ανέφερε ότι «το δικαίωμα [...] σε δωρεάν συνδρομή διερμηνείας δεν καλύπτει μόνο τις προφορικές δηλώσεις που πραγματοποιούνται κατά τη δικάσιμο, αλλά και την προ της δίκης διαδικασία».

Τα κρίσιμα έγγραφα για μια ποινική διαδικασία πρέπει επομένως να περιλαμβάνουν πέραν του κατηγορητηρίου, κάθε συναφές έγγραφο υλικό, όπως π.χ. βασικές μαρτυρικές καταθέσεις, ούτως ώστε να είναι δυνατή η κατανόηση «με πάσα λεπτομέρεια, του χαρακτήρα και των αιτίων της κατηγορίας που βαρύνουν τον ύποπτο» σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 3 στοιχείο α) της ΕΣΔΑ. Μετάφραση πρέπει επίσης να παρέχεται για κάθε διαταγή στέρησης της ελευθερίας, καθώς και για κάθε δικαστική απόφαση, ώστε να μπορεί ο κατηγορούμενος να κάνει χρήση του δικαιώματός του στην άσκηση έφεσης, όπως προνοεί το άρθρο 2 του πρωτοκόλλου 7 της ΕΣΔΑ.

Τέλος όπως αναφέρθηκε στην υπόθεση *Cuscani κατά Ηνωμένου Βασιλείου* ο διερμηνέας πρέπει να είναι καταλλήλως κατηρτισμένος, ο δε δικαστής οφείλει να μεριμνά για τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας.

Στα πλαίσια των πιο πάνω συμπερασμάτων και αρχών (όπως διαμορφώθηκαν από τη νομολογία του ΕΔΔΑ), και ως το πρώτο στάδιο σειράς μέτρων που καθορίζονται στον οδικό χάρτη του Συμβουλίου «Δικαιοσύνη», ψηφίστηκε η Οδηγία 64/2010 οι κυριότερες πρόνοιες της οποίας είναι οι εξής:

Άρθρο 2

§1 Η υπηρεσία διερμηνείας πρέπει να παρέχεται χωρίς καθυστέρηση κατά τη διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας ενώπιον ανακριτικών και δικαστικών αρχών, συμπεριλαμβανομένων των αστυνομικών ανακρίσεων, όλων των ακροαματικών διαδικασιών ενώπιον δικαστηρίου και τυχόν αναγκαιών ενδιάμεσων ακροάσεων.

§2 Εφόσον κριθεί αναγκαίο να διατίθεται διερμηνεία για την επικοινωνία μεταξύ των υπόπτων ή κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους, όταν αυτή σχετίζεται άμεσα με ανακρίσεις ή ακροάσεις στη διάρκεια της διαδικασίας ή με την άσκηση προσφυγής ή την υποβολή άλλων δικονομικών αιτημάτων

§3 Η επέκταση του δικαιώματος διερμηνείας και σε άτομα με προβλήματα ομιλίας και/ή ακοής

§4 Η θέσπιση αναγκαιών μηχανισμών με σκοπό την εξακρίβωση του κατά πόσον οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι ομιλούν και κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας και εάν χρειάζονται τη συνδρομή διερμηνέα.

§5 Το δικαίωμα των κρατούμενων και υπόπτων αλλοδαπών όπως αντικρούσουν απόφαση σύμφωνα με την οποία δεν χρειάζονται διερμηνεία και, όταν έχει παρασχεθεί διερμηνεία, να έχουν τη δυνατότητα να διαμαρτυρηθούν ότι η ποιότητα της διερμηνείας δεν είναι επαρκής.

Άρθρο 3

§1 Η παροχή, στους υπόπτους, εντός εύλογου χρονικού διαστήματος, γραπτής μετάφραση όλων των εγγράφων που είναι ουσιώδη,

§2 στα έγγραφα να περιλαμβάνεται οποιαδήποτε απόφαση συνεπάγεται τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου, οποιοδήποτε έγγραφο απαγγελίας κατηγορίας και οποιαδήποτε δικαστική απόφαση.

§5 Η θέσπιση μηχανισμών και διαδικασιών τους οποίους να μπορεί να χρησιμοποιήσει ο ύποπτος, στις περιπτώσεις που υπάρχει απόφαση από τις αρχές ότι ένα έγγραφο δεν χρήζει μετάφρασης, ή όταν η ποιότητα της μετάφρασης δεν είναι αρκούντως ικανοποιητική.

§8 Η λήψη νομικής συμβουλής σε περίπτωση επιθυμίας παραίτησης από το δικαίωμα μετάφρασης εγγράφων ή η με άλλο τρόπο πλήρης γνώση των συνεπειών τέτοιας παραίτησης, καθώς και η διασφάλιση ότι η παραίτηση αυτή ήταν αναμφισβήτητη και οικειοθελής.

Άρθρο 4

Τα έξοδα της διερμηνείας να καλύπτονται σε κάθε περίπτωση (ανεξαρτήτως αποτελέσματος) από το Κράτος Μέλος

Άρθρο 5

§2 Η κατάρτιση μητρώου ανεξάρτητων μεταφραστών και διερμηνέων το οποίο να είναι διαθέσιμο στα υπό σύλληψη πρόσωπα και δικηγόρους αυτών, προκειμένου να διασφαλιστεί το κριτήριο της ποιότητας.

Η κωδικοποίηση των πιο πάνω αρχών του ΕΔΔΑ σε μορφή οδηγίας, τονίζει μεταξύ άλλων τη σημασία που θέλει να αποδώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση στα θέματα δικαιωμάτων υπόπτων που δεν ομιλούν τη γλώσσα του κράτους μέλους στο οποίο έχουν συλληφθεί, καθώς και ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα ομιλίας και ακοής. Τα άτομα αυτά αποτελούν αναμφισβήτητα μια ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα της οποίας τα δικαιώματα της σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης μπορούν εύκολα να θιγούν, από τις αστυνομικές αρχές οι οποίες βρίσκονται σε ισχυρότερη θέση.

Τα κράτη μέλη υποχρεούνται όπως συμμορφωθούν με τις πρόνοιες της πιο πάνω Οδηγίας το αργότερο μέχρι την 27/10/2013

2. Το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών

Μια από τις βασικές αρχές που προκύπτει από τη νομολογία του ΕΔΔΑ είναι ότι οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους θα πρέπει να λαμβάνουν μέτρα ώστε οι συλληφθέντες και ύποπτοι να ενημερώνονται για όλα τα δικαιώματα που τους παρέχονται.

Στα πλαίσια του συμπεράσματος αυτού ψηφίστηκε πολύ πρόσφατα η οδηγία 13/2012, η οποία αποτελεί το δεύτερο στάδιο σειράς μέτρων που καθορίζονται στον οδικό χάρτη, που υιοθέτησε το Συμβούλιο «Δικαιοσύνη». Σε αυτήν θεσπίζονται ελάχιστες διατάξεις σχετικά με την υποχρέωση ενημέρωσης των υπόπτων και κατηγορουμένων για τα δικαιώματά τους.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο προοίμιο της Οδηγίας:

Οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να ενημερώνουν άμεσα τον ύποπτο ή κατηγορούμενο σχετικά με τα δικαιώματα τα οποία είναι ουσιώδη για τη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας, όπως αυτά ισχύουν σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, γραπτώς ή προφορικώς... Για την πρακτική και αποτελεσματική άσκηση αυτών των δικαιωμάτων, η ενημέρωση θα πρέπει να παρέχεται εγκαίρως κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη εξέταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου από την αστυνομία ή από άλλη αρμόδια αρχή.

Τα ελάχιστα δικαιώματα για τα οποία ο ύποπτος θα πρέπει να ενημερώνεται αφορούν, όπως περιγράφεται στο άρθρο 3 της Οδηγίας:

- α) το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο·
- β) τυχόν δικαίωμα παροχής νομικών συμβουλών δωρεάν και τις σχετικές προϋποθέσεις τέτοιας παροχής νομικών συμβουλών·
- γ) το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την ποινική κατηγορία σύμφωνα με το άρθρο 6·
- δ) το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης·
- ε) το δικαίωμα σιωπής.

Ως προς τη μορφή και τον τρόπο ενημέρωσης του συλληφθέντος προσώπου η οδηγία αναφέρει τα εξής:

Σε περίπτωση σύλληψης ή κράτησης υπόπτου ή κατηγορουμένου, η ενημέρωση σχετικά με τα εφαρμοστέα δικονομικά δικαιώματα θα πρέπει να παρέχεται με τη μορφή εγγράφου δικαιωμάτων που έχει συνταχθεί με εύληπτο τρόπο ούτως ώστε να βοηθά την εκ μέρους του κατανόηση των δικαιωμάτων του. Το εν λόγω έγγραφο δικαιωμάτων θα πρέπει να χορηγείται άμεσα σε κάθε συλληφθέν πρόσωπο, όταν αυτό στερείται της ελευθερίας του με παρέμβαση των αρχών επιβολής του νόμου στο πλαίσιο μιας ποινικής διαδικασίας. Θα πρέπει να περιλαμβάνει βασικές πληροφορίες σχετικά με τις δυνατότητες προσβολής του νόμιμου χαρακτήρα της σύλληψης, την επανεξέταση της κράτησης ή την υποβολή αίτησης για προσωρινή απόλυση, εφόσον, και στον βαθμό που, το δικαίωμα αυτό προβλέπεται στο εθνικό δίκαιο.

Αναφορικά με το έγγραφο δικαιωμάτων γίνεται ρητή αναφορά στο άρθρο 4 όπου στην παράγραφο 2 αυτού, αναφέρεται ότι σε αυτό θα πρέπει να αναγράφεται ότι ο ύποπτος πέραν των δικαιωμάτων που αναφέρονται στο άρθρο 3, έχει και τα εξής δικαιώματα:

- α) το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας·
- β) το δικαίωμα ενημέρωσης των προξενικών αρχών και ενός προσώπου·
- γ) το δικαίωμα πρόσβασης σε επείγουσα ιατρική περίθαλψη και
- δ) τον ανώτατο αριθμό ωρών ή ημερών κατά τις οποίες ο ύποπτος ή κατηγορούμενος δύναται να στερηθεί της ελευθερίας του προτού προσαχθεί ενώπιον μιας δικαστικής αρχής.

Τονίζεται περαιτέρω ότι θα πρέπει να παρέχονται στους υπόπτους όλες οι αναγκαίες και ουσιώδεις λεπτομέρειες και ειδικότερα αυτές που αφορούν τον τόπο και χρόνο τέλεσης του υπό κρίση αδικήματος αλλά και ο νομικός χαρακτηρισμός της αξιόποινης πράξης. Επιπλέον θα πρέπει να τους γνωστοποιούνται τυχόν διαφοροποιήσεις ως προς τα γεγονότα που περιβάλλουν την φερόμενη ως αξιόποινη πράξη. Τότε μόνο, όπως τονίζεται στο προοίμιο της οδηγίας, καθίσταται αποτελεσματική η άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και διαφυλάσσεται ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας.

Περαιτέρω, στο άρθρο 7 της αναφερόμενης οδηγίας διασφαλίζεται και το δικαίωμα ενός υπόπτου ή κατηγορουμένου να έχει πρόσβαση στον υλικό της δικογραφίας που έχει συνταχθεί εναντίον του.

Έγγραφα και, ενδεχομένως, φωτογραφίες, ακουστικές και οπτικές εγγραφές, τα οποία έχουν μεγάλη σημασία για την αποτελεσματική αμφισβήτηση του νόμιμου χαρακτήρα μιας σύλληψης ή κράτησης σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, θα πρέπει να τίθενται στη διάθεση του υπόπτου ή κατηγορούμενου ή του δικηγόρου του, έγκαιρα, και το αργότερο πριν μια αρμόδια δικαστική αρχή κληθεί να αποφασίσει για τη νομιμότητα της σύλληψης ή κράτησης σύμφωνα με το άρθρο 5§4 της ΕΣΔΑ. Η γνώση του περιεχομένου του

μαρτυρικού υλικού είναι απαραίτητη προκειμένου να καταστεί δυνατή η αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος προσβολής της νομιμότητας της σύλληψης ή κράτησης.

Όπως είναι ευνόητο, το μαρτυρικό υλικό πρέπει να περιλαμβάνει βεβαίως και τυχόν υλικό το οποίο συνηγορεί προς την αθώωση του υπόπτου η κατηγορουμένου.

Απαγόρευση πρόσβασης στο υλικό αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί εφόσον, τέτοια πρόσβαση, μπορεί να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή ή τα θεμελιώδη δικαιώματα άλλου προσώπου ή εάν η απαγόρευση είναι απολύτως απαραίτητη για να προστατευθεί σημαντικό δημόσιο συμφέρον. Οι όποιοι δε περιορισμοί θα πρέπει να ερμηνεύονται στενά, με την επιφύλαξη των διατάξεων του εθνικού δικαίου σχετικά με την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τον τόπο διαμονής των προστατευόμενων μαρτύρων και σύμφωνα με την αρχή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη σύμφωνα με την ΕΣΔΑ και όπως ερμηνεύεται στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Προς αποτελεσματική εφαρμογή των πιο πάνω, το άρθρο 8§2 της ρηθείσας οδηγίας επιβάλλει στα κράτη μέλη όπως υιοθετήσουν μηχανισμούς και διαδικασίες που να επιτρέπουν σε όσους θεωρούν ότι θίγονται τα πιο πάνω δικαιώματά τους, να τις χρησιμοποιεί για να εξαναγκάζονται οι αρμόδιες αρχές να συμμορφώνονται με τις υποχρεώσεις τους.

Τα κράτη μέλη είναι υπόχρεα όπως προβούν στις απαραίτητες διεργασίες προκειμένου να συμμορφωθούν με τα όσα διαλαμβάνονται στην ανωτέρω οδηγία το αργότερο μέχρι την 02/06/2014.

3. Το δικαίωμα επικοινωνίας και πρόσβασης σε δικηγόρο

Ένα από τα σημαντικότερα δικαιώματα ενός υπόπτου προσώπου, αφορά το δικαίωμα επικοινωνίας με οποιοδήποτε πρόσωπο καθώς και με δικηγόρο της επιλογής του προτού κληθεί να δώσει οποιαδήποτε κατάθεση ενώπιον των ανακριτικών αρχών.

Τόσο το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, όσο και το δικαίωμα επικοινωνίας μετά τη σύλληψη παρέχουν επίσημες διασφαλίσεις κατά της κακομεταχείρισης και προστασία από πιθανή παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Το δε δικαίωμα επικοινωνίας μετά τη σύλληψη προάγει το δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ

Ως τρίτο και τέταρτο μέτρο στη σειρά, σε συνάρτηση με τα συμπεράσματα του Οδικού Χάρτη, αλλά και τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συνέταξε την Πρόταση προς ψήφιση σε Οδηγία με αριθμό 154/11.

Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση που συνοδεύει την Πρόταση, η νομολογία του ΕΔΔΑ αναφορικά με τα δικαιώματα των υπόπτων ή κατηγορουμένων συνοψίζεται στα πιο κάτω:

...όλοι οι ύποπτοι και κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας πρέπει να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο το νωρίτερο δυνατόν, εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να τους επιτρέπει να ασκούν τα δικαιώματα υπεράσπισής τους. Η πρόσβαση σε δικηγόρο πρέπει να χορηγείται το αργότερο κατά τη στέρηση της ελευθερίας και εντός των καλύτερων προθεσμιών σε σχέση με τις συνθήκες κάθε υπόθεσης. Ανεξάρτητα από το κατά πόσον το συγκεκριμένο πρόσωπο στερείται την ελευθερία ή όχι, πρέπει να μπορεί να επωφελείται της συνδρομής δικηγόρου ήδη από το στάδιο της

ανάκρισης. Αυτή η συνδρομή πρέπει επίσης να προσφέρεται όταν διενεργείται κάποια δικονομική πράξη ή κάποια πράξη συλλογής αποδεικτικών στοιχείων που απαιτεί ή επιτρέπει την παρουσία του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, εκτός εάν υπάρχει κίνδυνος αλλοίωσης, αφαίρεσης ή καταστροφής των αποδεικτικών στοιχείων που πρέπει να συλλεγούν λόγω του διαστήματος που μεσολαβεί μέχρι την έλευση δικηγόρου {...} πρέπει να προσφέρεται στον ύποπτο συνδρομή δικηγόρου «ήδη από τα αρχικά στάδια της αστυνομικής ανάκρισης» και αμέσως μόλις στερείται την ελευθερία του, ανεξαρτήτως ανάκρισης.

Όπως περαιτέρω παρατηρεί η ίδια η αιτιολογική έκθεση της πιο πάνω Πρότασης, ο αριθμός των καταγγελιών σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο έχει αυξηθεί σταθερά κατά τα τελευταία έτη. Χωρίς την ορθή εφαρμογή της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ), τα κράτη μέλη ενδέχεται να επιβαρυνθούν με σημαντικές δαπάνες λόγω των αποζημιώσεων που χορηγούνται από το ΕΔΑΔ στους νικήσαντες διαδίκους.

Στα πλαίσια των πιο πάνω συμπερασμάτων στην Πρόταση 154/2011 προτείνονται μια σειρά από άρθρα προκειμένου να καθοριστούν οι ελάχιστες απαιτήσεις σε επίπεδο ΕΕ που διέπουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο αλλά και το δικαίωμα επικοινωνίας.

Ειδικότερα σε σχέση με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο προτείνονται ως άρθρα 3 και 4 τα εξής:

Άρθρο 3:

1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι στους υπόπτους και στους κατηγορουμένους παρέχεται πρόσβαση σε δικηγόρο το νωρίτερο δυνατό και σε κάθε περίπτωση:

α) πριν από την έναρξη οποιασδήποτε ανάκρισης από την αστυνομία ή από άλλες αρχές επιβολής του νόμου,

β) κατά τη διενέργεια οποιασδήποτε δικονομικής πράξης ή πράξης συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, στην οποία απαιτείται ή επιτρέπεται ως δικαίωμα η παρουσία του προσώπου, βάσει του εθνικού δικαίου, εκτός εάν αυτό θα έθετε σε κίνδυνο τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων,

γ) από την έναρξη της στέρησης της ελευθερίας.

2. Η πρόσβαση σε δικηγόρο παρέχεται εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να επιτρέπει στον ύποπτο ή κατηγορούμενο να ασκεί αποτελεσματικά τα δικαιώματα υπεράσπισής του.

Άρθρο 4:

1. Ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να διαβουλευτεί με τον δικηγόρο που τον εκπροσωπεί.

2. Ο δικηγόρος έχει δικαίωμα να παρίσταται σε κάθε ανάκριση ή ακρόαση. Δικαιούται να υποβάλλει ερωτήσεις, να ζητά διευκρινίσεις και να δίνει καταθέσεις που καταγράφονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο.

3. Ο δικηγόρος δικαιούται να παρίσταται σε κάθε άλλη ανακριτική πράξη ή πράξη συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, στην οποία απαιτείται ή επιτρέπεται ως δικαίωμα η παρουσία του προσώπου, βάσει του εθνικού δικαίου, εκτός εάν αυτό θα έθετε σε κίνδυνο τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων.

4. Ο δικηγόρος δικαιούται να ελέγχει τις συνθήκες κράτησης του υπόπτου ή κατηγορουμένου και για αυτό τον λόγο έχει πρόσβαση στον τόπο κράτησης.

5. Η διάρκεια και η συχνότητα των διαβουλεύσεων μεταξύ υπόπτου ή κατηγορουμένου και δικηγόρου δεν περιορίζονται κατά κανέναν τρόπο που μπορεί να θίγει την άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης.

Η νομολογία του ΕΔΑΔ έχει σε πολλές υποθέσεις τονίσει, ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο στάδιο της ανάκρισης, ιδιαίτερα όσον αφορά τους ανήλικους, πρέπει να τυγχάνει απόλυτου σεβασμού.

Στη καλά γνωστή σε όλους μας υπόθεση Panovits vs Cyprus το ΕΔΑΔ δέχθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του άρ. 6§1,3 γ της ΕΣΔΑ ένεκα υποβολής από την Κυπριακή Αστυνομία σε ανάκριση ενός ανηλίκου 17 ετών, υπόπτου για τέλεση ανθρωποκτονίας και ληστείας. Η Αστυνομία παρέλειψε, ως είχε θετική υποχρέωση, να ενημερώσει τον ανήλικο και τον πατέρα του για το δικαίωμα του να ζητήσει τη δωρεάν συμπαράσταση δικηγόρου, με αποτέλεσμα να παραβιασθεί το δικαίωμα σιωπής του, αφού ομολόγησε την ενοχή του σε λίγα λεπτά μετά την έναρξη της αστυνομικής ανάκρισης σε ιδιαίτερο γραφείο χωρίς την παρουσία του πατέρα του και κάποιου δικηγόρου. Το Δικαστήριο της Κύπρου βασίστηκε εξ' ολοκλήρου στην ενοχοποιητική κατάθεση του ίδιου του Panovits τον οποίο και έκρινε ένοχο βάση αυτής και μόνο.

Την ίδια κατάληξη είχε και η υπόθεση Salduz v. Turkey. Στην υπόθεση αυτή οι αστυνομικές αρχές της Τουρκίας αρνήθηκαν τη συμπαράσταση δικηγόρου στον ανήλικο δράστη κατά τη διάρκεια της κράτησης και ανάκρισης του. Κατά τη διαδικασία στο ΕΔΑΔ η Τουρκία προσπάθησε να αντικρούσει τη θέση της Υπεράσπισης για παραβίαση του Α.6 της ΕΣΔΑ προβάλλοντας τη θέση ότι στη μετέπειτα πορεία της ακροαματικής διαδικασίας παρασχέθηκε νομική αρωγή στον Αιτητή (Salduz) και ότι η φύση της ακροαματικής διαδικασίας (αντιπαραθετικό σύστημα) διασφάλιζε τα όποια δικαιώματα του Αιτητή. Το ΕΔΑΔ απέρριψε τη θέση αυτή αναφέροντας ότι τίποτα δεν μπορούσε να θεραπεύσει την παραβίαση που έλαβε χώρα κατά την ανάκριση. Και σε αυτή την περίπτωση το Δικαστήριο της Τουρκίας βασίστηκε για την καταδίκη του στην ενοχοποιητική κατάθεση του ίδιου του κατηγορούμενου, ο οποίος επίμονα αρνείτο ότι ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα.

Επιπρόσθετα με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, οι ύποπτοι δικαιούνται να επικοινωνούν και με ένα άλλο φιλικό ή συγγενικό προς αυτούς πρόσωπο, προκειμένου να το πληροφορήσουν για το γεγονός της σύλληψης τους. Αυτό συμβάλει στην περαιτέρω ενίσχυση της προστασίας των δικαιωμάτων τους. Ιδιαίτερα στην περίπτωση ανηλικών προσώπων το επιπρόσθετο αυτό δικαίωμα αποσκοπεί στο να δημιουργήσει ένα ευρωπαϊκό σύστημα απονομής δικαιοσύνης που να είναι φιλικό προς αυτά. Για αυτό και πρέπει να ενημερώνονται το νωρίτερο δυνατόν φιλικά ή συγγενικά πρόσωπα σχετικά με την κράτηση του παιδιού και τους λόγους για τους οποίους κρατείται, εκτός εάν τούτο αντιβαίνει στο βέλτιστο συμφέρον του παιδιού.

Στην περίπτωση που ο συλληφθείς είναι αλλοδαπό πρόσωπο, στο προτεινόμενο ως άρθρο 6, δημιουργείται ξεχωριστό δικαίωμα επικοινωνίας του προσώπου αυτού με τις προξενικές αρχές της χώρας του

3.1 Απόρρητο της επικοινωνίας υπόπτου και δικηγόρου

Βέβαια το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο δεν θα ήταν από μόνο αρκετό αν δεν συνοδευόταν με την εξασφάλιση του δικαιώματος του απόρρητου της επικοινωνίας του υπόπτου με το δικηγόρο του. Μόνο τότε ο συνήγορος υπεράσπισης μπορεί να δράσει αποτελεσματικά, όταν δηλ. θα έχει ενημερωθεί με όλες τις λεπτομέρειες της υπόθεσης από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο που τις γνωρίζει, προφορικά ή γραπτά στα πλαίσια σχέσης εμπιστευτικότητας μεταξύ των δυο. Γι' αυτό και απαγορεύονται απόλυτα μια παρακολούθηση, ακρόαση ή και καταγραφή των όσων διαμείβονται μεταξύ δικηγόρου και πελάτη, όπως επίσης και απαγορεύεται η κατάσχεση (από το γραφείο ή οικία) αλληλογραφίας που αφορά τη χάραξη υπερασπιστικής γραμμής.

Τα πιο πάνω επιβεβαιώθηκαν σε αριθμό υποθέσεων του ΕΔΔΑ. Στην υπόθεση *Castravet v. Μολδαβίας* έκρινε ότι ένας από τους βασικούς παράγοντες για την αποτελεσματική εκπροσώπηση εκ μέρους του δικηγόρου των συμφερόντων του πελάτη είναι η αρχή της προστασίας του απορρήτου των πληροφοριών που ανταλλάσσονται μεταξύ τους. Επίσης, έκρινε ότι η απόρρητη επικοινωνία με τον δικηγόρο προστατεύεται από την ΕΣΔΑ ως σημαντική εγγύηση του δικαιώματος υπεράσπισης.

Περαιτέρω το ΕΔΔΑ δέχθηκε σχετικά με την παρακολούθηση τηλεφωνικών συνομιλιών ότι αυτή προσέβαλε το δικαίωμα του Αιτητή να δώσει εμπιστευτικές οδηγίες στο δικηγόρο του κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας και να ασκήσει έτσι με αποτελεσματικό τρόπο τα δικαιώματά της υπεράσπισης

Για αυτό το λόγο προβλέπεται στην αναφερθείσα πρόταση του Ε.Κ πρόνοια ως άρθρο 7 το οποίο να διαλαμβάνει ότι:

Τα κράτη μέλη εγγυώνται το απόρρητο των διαβουλεύσεων μεταξύ υπόπτου ή κατηγορουμένου και του δικηγόρου του. Επίσης διασφαλίζουν το απόρρητο της αλληλογραφίας, των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και των άλλων επιτρεπόμενων βάσει του εθνικού δικαίου μορφών επικοινωνίας μεταξύ του υπόπτου ή κατηγορουμένου και του δικηγόρου του.

2.2 Παρεκκλίσεις μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις

Αποδίδοντας την ύψιστη σημασία σε σχέση με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ανάκριση, αλλά και της επικοινωνίας με φιλικό ή συγγενικό τους πρόσωπο, το ΕΔΔΑ επανειλημμένα ανέφερε ότι δεν μπορεί να υπάρξει παρέκκλιση παρά μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις. Σχετικές είναι οι αποφάσεις *Salduz* και *Panovits* στις οποίες αναφερθήκαμε ανωτέρω.

Ειδικότερα έχει νομολογηθεί ότι κάθε παρέκκλιση πρέπει να δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους επείγουσας ανάγκης για την αποτροπή κινδύνου ζωής ή σωματικής ακεραιότητας ενός ή περισσότερων ανθρώπων. Επιπλέον, κάθε παρέκκλιση πρέπει να σέβεται την αρχή της αναλογικότητας, που σημαίνει ότι η αρμόδια αρχή πρέπει πάντοτε να επιλέγει την εναλλακτική λύση που περιορίζει λιγότερο το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και πρέπει να περιορίζει όσο είναι δυνατόν τη διάρκεια του περιορισμού.

Περαιτέρω, καμία παρέκκλιση δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά στον τύπο ή τη σοβαρότητα του αδικήματος και κάθε απόφαση για παρέκκλιση απαιτεί την κατά περίπτωση αξιολόγηση της αρμόδιας αρχής. Σε κάθε περίπτωση, καμία παρέκκλιση δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να απειλείται ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας και οι

καταθέσεις ενός προσώπου χωρίς την παρουσία δικηγόρου δεν επιτρέπεται ποτέ να χρησιμοποιούνται ως αποδεικτικά στοιχεία εναντίον του

Στο προτεινόμενο ως άρθρο 8 της πιο πάνω πρότασης, καθορίζεται ρητά ποιες είναι οι εξαιρέσεις από την υποχρέωση των αστυνομικών αρχών για παροχή του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο και επικοινωνίας με τρίτο πρόσωπο και είναι:

α) Επιτακτικοί λόγοι επείγουσας ανάγκης για την αποτροπή σοβαρών δυσμενών επιπτώσεων για τη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα προσώπου,

β) να μην αφορά αποκλειστικά στον τύπο ή τη σοβαρότητα του καταγγελλόμενου αδικήματος,

γ) να μην υπερβαίνει τα αναγκαία όρια,

δ) να είναι όσο το δυνατόν πιο περιορισμένη χρονικά και σε κάθε περίπτωση να μην φθάνει έως το στάδιο της δίκης,

ε) να μην προσβάλλει τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας και

στ) Οι παρεκκλίσεις να εγκρίνονται μόνο με προσηκόντως αιτιολογημένη απόφαση δικαστικής αρχής, κατά περίπτωση.

Η τελευταία αυτή πρόνοια αποτελεί κατά την άποψη μου τη μέγιστη δυνατή προστασία αυτού του δικαιώματος των υπόπτων, εφόσον τα κράτη μέλη θα πρέπει να υιοθετήσουν μηχανισμούς δικαστικού ελέγχου προκειμένου να αποφεύγονται καταχρήσεις των εξαιρέσεων από τις αρμόδιες αρχές.

2.3 Παραίτηση από του δικαιώματος διορισμού δικηγόρου:

Προκειμένου να τονιστεί η βαρύτητα που η νομολογία του ΕΔΑΔ επιθυμεί να προσδώσει στα δικαιώματα των κρατούμενων προσώπων, η Πρόταση για την οδηγία 154/2011 προνοεί ότι η όποια παραίτηση από το δικαίωμα συμπάρστασης δικηγόρου πρέπει να είναι εκούσια, να διατυπώνεται χωρίς περιθώρια αμφιβολίας και να τελείται με πλήρη γνώση των συνεπειών της, με νομική συμβουλή ως προς αυτές τις επιπτώσεις ή με άλλον τρόπο. Επίσης, το πρόσωπο πρέπει να είναι σε θέση να κατανοεί τις επιπτώσεις.

Στην υπόθεση *Yoldas v. Turkey*, ο Αιτητής συνελήφθηκε από τις αστυνομικές αρχές της Τουρκίας, αποποιήθηκε του δικαιώματος του για συμπάρσταση δικηγόρου κατά την ανάκριση, και ομολόγησε το αδίκημα της συμμετοχής του σε παράνομη οργάνωση. Το ίδιο έπραξε όταν οδηγήθηκε ενώπιον του Δικαστή ο οποίος και διέταξε την προσωποκράτηση του.

Στην συνέχεια όμως προσέλαβε δικηγόρο, αρνήθηκε τα πάντα και ισχυρίστηκε ότι η ομολογία του ήταν προϊόν πίεσης του από την αστυνομία.

Κατά την εξέταση του ισχυρισμού του στο ΕΔΑΔ για παραβίαση του δικαιώματος του σε πρόσβαση σε δικηγόρο, υπέδειξε ότι ένα πρόσωπο μπορεί να αποποιηθεί των δικαιωμάτων του, όμως η αποποίηση πρέπει να είναι εκούσια και να συνοδεύεται από ελάχιστες εγγυήσεις. Περαιτέρω το ΕΔΑΔ διαπίστωσε ότι ο Αιτητής είχε ενημερωθεί για το δικαίωμα του σε παράσταση δικηγόρου, κατά την κράτηση του στον αστυνομικό σταθμό, το οποίο όμως και απεμπόλησε γραπτώς. Το ίδιο δε έπραξε και ενώπιον Δικαστή. Ενόψει δε και του ότι αποσύρθηκαν έξι κατηγορίες από τη δικογραφία, οι οποίες

δεν υποστηρίζονταν από την ανάλογη μαρτυρία το ΕΔΑΔ κατέληξε με πλειοψηφία 4 προς 3 ότι δεν υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος της δίκαιης δίκης.

Απηχόντας και αυτή την ανησυχία όπως εκφράστηκε μέσα από την πιο πάνω υπόθεση στην Πρόταση 154/2011 γίνεται πρόνοια στο προτεινόμενο ως άρθρο 9 όπως η παραίτηση από το δικαίωμα παράστασης δικηγόρου γίνεται υπό τις εξής προϋποθέσεις:

α) ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει προηγουμένως λάβει συνδρομή δικηγόρου σχετικά με τις επιπτώσεις της παραίτησης ή έχει λάβει με άλλον τρόπο πλήρη γνώση των εν λόγω επιπτώσεων,

β) ο ύποπτος να έχει την απαραίτητη ικανότητα να κατανοεί τις εν λόγω επιπτώσεις και

γ) η παραίτηση δίνεται ελεύθερα και χωρίς περιθώρια αμφιβολίας.

Θα πρέπει επίσης η παραίτηση και οι περιστάσεις υπό τις οποίες ασκείται καταγράφονται σύμφωνα με το δίκαιο του αντίστοιχου κράτους μέλους, και αυτά θα πρέπει επίσης να διασφαλίζουν ότι η παραίτηση μπορεί να ανακαλείται μεταγενέστερα, σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας.

2.4 Προστασία Μαρτύρων σε ορισμένες περιπτώσεις.

Ένα τελευταίο σημείο που πρέπει να τονιστεί όσον αφορά τη διαφύλαξη του δικαιώματος της δίκαιης δίκης, είναι ότι αυτό επεκτείνεται ακόμη και σε πρόσωπα που δεν καθίστανται ύποπτοι ή κατηγορούμενοι, π.χ. μάρτυρες.

Αυτό βασίζεται στη νομολογία του ΕΔΑΔ, σύμφωνα με την οποία, η εγγύηση δίκαιης δίκης, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε δικηγόρο, πρέπει να ισχύει και για τους μάρτυρες, όταν στην πραγματικότητα είναι ύποπτοι για την τέλεση αξιόποινης πράξης, καθώς ο επίσημος χαρακτηρισμός του προσώπου είναι αδιάφορος.

Στην υπόθεση Brusco v. Γαλλίας, μετά από καταγγελία για επίθεση από κάποιο Β.Μ οι αστυνομικές αρχές συνέλαβαν δυο άτομα ως ύποπτους δράστες. Κατά την ανάκριση τους, ένας από τους δράστες κατονόμασε τον Αιτητή (Brusco) ως το πρόσωπο που σχεδίασε και έδωσε εντολή για την επίθεση. Στις 07/06/1999 ο Αιτητής είχε συλληφθεί και όταν μεταφέρθηκε στον τοπικό γαλλικό αστυνομικό σταθμό οι αρχές τον εξαναγκάσαν να ορκιστεί στο ιερό ευαγγέλιο όπως πει «την αλήθεια όλη την αλήθεια και μόνο την αλήθεια» όπως άλλωστε προνοούσε το τότε άρθρο 153 του γαλλικού ποινικού κώδικα (το οποίο το 2004 καταργήθηκε). Ομολόγησε την εμπλοκή του στο περιστατικό της επίθεσης και είπε ότι ο λόγος που το έκανε ήταν διότι ο Β.Μ ήταν ο εραστής της συζύγου του και ήθελε απλά να τον εκφοβίσει. Αρνήθηκε όμως ότι είχε δώσει εντολή να τον κτυπήσουν. Στις 08/06/1999, περίπου 24 ώρες μετά τη σύλληψη του, του επιτράπη να δει το δικηγόρο του.

Ο δικηγόρος του υπέβαλε αίτηση στο εκεί Δικαστήριο όπως μην επιτραπεί η παρουσίαση της ομολογίας του ενώπιον του Δικαστηρίου, η οποία όμως απορρίφθηκε. Εν τέλει η υπόθεση οδηγήθηκε σε ακροαματική διαδικασία και, παρά και τις εκεί ενστάσεις περί ακυρότητας της ομολογίας του, με βάση αυτή καταδικάστηκε σε 5 έτη φυλάκισης.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι αφ' ης στιγμής ο Αιτητής είχε υποδειχθεί και αναγνωρισθεί από τον έναν από τους δυο δράστες που συνελήφθηκαν για την επίθεση εναντίον του Β.Μ, ως ο οργανωτής της, το ότι κατά το γαλλικό δίκαιο αυτός χαρακτηριζόταν ως «μάρτυρας» αποτελούσε φορμαλισμό και συνεπώς δεν μπορούσε να αποτελέσει επιχείρημα για την απόσπαση της ομολογίας του.

Όπως περαιτέρω σημείωσε το ΕΔΔΑ το γεγονός ότι εξαναγκάστηκε να ορκιστεί προτού δώσει κατάθεση, σε συνδυασμό με το ότι θα μπορούσε να κατηγορηθεί και με την κατηγορία της ψευδορκίας ισοδυναμούσε με άσκηση τεράστιας πίεσης εναντίον του. Επιπλέον δεδομένου ότι στην ουσία ο Αιτητής ήταν ύποπτος και δεδομένου ότι δεν του εξηγήθηκαν τα δικαιώματα του και δεν του επιτράπηκε να δει το δικηγόρο του 20 ώρες μετά που συνελήφθηκε, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 §§1 και 3 της ΕΣΔΑ.

Η πρόταση 154/2011 θα τεθεί σε ισχύ μόνο αφού εξεταστεί και εγκριθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο. Τυχόν ψήφιση της σε Οδηγία θα αποτελέσει ένα σημαντικό βήμα στην ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών σε θέματα ποινικής δικαιοσύνης. Το τελικό κείμενο της οδηγίας μπορεί να είναι διαφορετικό από το κείμενο της πρότασης της Επιτροπής

Γ. Εσωτερική Νομοθεσία και ανάγκη εναρμόνισης με το ευρωπαϊκό δίκαιο

Πρέπει να πούμε ότι στο κυπριακό ποινικό δίκαιο, έχουν ενσωματωθεί σε αρκετά μεγάλο βαθμό οι αρχές που καθιέρωσε κατά καιρούς η νομολογία του ΕΔΔΑ σε σχέση με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη στην προδικασία, αλλά και αρκετά από τα δικαιώματα που προβλέπουν οι υπάρχουσες οδηγίες, συμπεριλαμβανομένης και της πρότασης 154/11.

Το ίδιο το Σύνταγμα μας έχει ενσωματώσει στο άρθρο 30§3 το οποίο κατ' ουσίαν είναι αντιγραφή του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, τις θεμελιώδεις αρχές και δικαιώματα που έκαστος κατηγορούμενος και ύποπτος δικαιούται να απολαμβάνει σε ποινικές διαδικασίες.

Αναφορικά με την διαδικασία ανάκρισης των υπόπτων προσώπων εφαρμόζονται οι γνωστοί σε όλους μας Δικαστικοί Κανόνες, οι οποίοι βέβαια δεν έχουν ισχύ δικαίου. Αποτελούν απλά κανόνες πρακτικής, που έγιναν για την καθοδήγηση των αστυνομικών οργάνων.

Η μη τήρηση των κανόνων αυτών δεν καθιστά αυτόματα την κατάθεση ανεπίτρεπτη, αλλά δίνει στο Δικαστήριο τη διακριτική εξουσία να αποφασίσει κατά πόσο μπορεί η κατάθεση αυτή να γίνει αποδεκτή ως θεληματική.

Το 2005 εισάγεται ο περί Δικαιωμάτων Προσώπων που Συλλαμβάνονται Νόμος 163(I) 2005, στις διατάξεις του οποίου απαντώνται σε αρκετά μεγάλο βαθμό, οι ερμηνείες και οι αρχές τις οποίες καθιέρωσε το ΕΔΔΑ, όσες φορές κλήθηκε να αποφασίσει σε θέματα παραβίασης των αρχών της δίκαιης δίκης.

Στα άρθρα 3,4,5,6,7 και 9 του Νόμου καθιερώνονται τα εξής δικαιώματα:

- α) το δικαίωμα επικοινωνίας με δικηγόρο ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου, πλήν ορισμένων εξαιρέσεων, συμβατές με την Νομολογία του ΕΔΔΑ,
- β) το δικαίωμα επικοινωνίας αλλοδαπών με την πρεσβεία τους,
- γ) το δικαίωμα ενημέρωσης των γονέων και κηδεμόνων σε σχέση με ανήλικο πρόσωπο καθώς και

δ) η υποχρέωση των μελών της αστυνομίας όπως πληροφορούν τα συλληφθέντα πρόσωπα σε κατανοητή σε αυτούς γλώσσα για τα δικαιώματά τους, προτού αρχίσει η ανάκριση του συλληφθέντος.

Επιπρόσθετα το άρθρο 8 του πιο πάνω νόμου προβλέπει ότι στις υποχρεώσεις των αστυνομικών αρχών για την ενημέρωση του υπόπτου αναφορικά με τα δικαιώματά του, θα πρέπει, για την πρακτική άσκηση των δικαιωμάτων αυτών, να παρέχονται όλες οι αναγκαίες διευκολύνσεις μεταξύ των οποίων:

A) στην περίπτωση προσώπων με πνευματική ανεπάρκεια ή σωματική αναπηρία (άρ.3 εδ.4) τη διάθεση άμεσης βοήθειας από τις Ιατρικές ή και Κοινωνικές Υπηρεσίες του κράτους και

B) τη διάθεση καταλόγου στον οποίο καταγράφεται το όνομα και ο αριθμός τηλεφώνου όλων των δικηγόρων που είναι εγγεγραμμένοι στο «μητρώο των δικηγόρων που ασκούν το επάγγελμα». Είναι βέβαια ευνόητο ότι εάν το συλληφθέν άτομο γνωρίζει το δικηγόρο με τον οποίο θέλει να επικοινωνήσει δεν χρειάζεται η προσκόμιση του καταλόγου αυτού.

Στο άρθρο 12 του νόμου αυτού κατοχυρώνεται επίσης και το δικαίωμα του απορρήτου της επικοινωνίας του δικηγόρου με τον πελάτη του κατά τη διάρκεια της κράτησης του σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο, χωρίς βέβαια την παρουσία οποιουδήποτε αστυνομικού, όπως επίσης και το δικαίωμα ανταλλαγής εμπιστευτικών οδηγιών και πληροφοριών. Στις περιπτώσεις δε που ο κρατούμενος είναι αλλοδαπός ο δικηγόρος δικαιούται να έχει μαζί του και διερμηνέα ούτως ώστε να ασκείται αποτελεσματικά το δικαίωμα επικοινωνίας.

Επιπρόσθετα στο άρθρο 15 κατοχυρώνεται το απόρρητο και απαραβίαστο της αλληλογραφίας από και προς το δικηγόρο του κρατούμενου εκτός σε περιπτώσεις που ο υπεύθυνος του κρατητηρίου εύλογα πιστεύει ότι εντός αυτού βρίσκεται παράνομο αντικείμενο, οπότε και σε μια τέτοια περίπτωση η επιστολή ανοίγεται παρουσία του κρατούμενου. Αυτό ισχύει και στις περιπτώσεις αποστολής αλληλογραφίας από και προς το ΕΔΔΑ, το Γενικό Εισαγγελέα, τον Επίτροπο Διοικήσεως και οποιαδήποτε εθνική ή διεθνή επιτροπή και από και προς φιλικά και συγγενικά πρόσωπα.

Υπάρχουν όμως αρκετές ελλείψεις τις οποίες η πολιτεία θα πρέπει να πληρώσει σε σύντομο διάστημα για να είναι πλήρως εναρμονισμένη με το ευρωπαϊκό κεκτημένο

Ένα πρώτο παράδειγμα αφορά το άρθρο 10 του Νόμου 163(Ι) 2005, σύμφωνα με το οποίο η ανάκριση του συλληφθέντα διεξάγεται στην παρουσία δικηγόρου μόνο στις περιπτώσεις που ο συλληφθείς είναι άτομο με πνευματική ανεπάρκεια.

Αυτό συνιστά κατά την άποψη μου ένα αδικαιολόγητο περιορισμό του δικαιώματος του υπόπτου όπως καθορίζεται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ κατά την ερμηνεία του άρθρου 6§3 της ΕΣΔΑ. Το δικαίωμα παράστασης δικηγόρου πρέπει να παρέχεται σε κάθε κατηγορούμενο ή ύποπτο πρόσωπο, είτε πάσχει από πνευματική αναπηρία, είτε είναι ανήλικος είτε ενήλικος και απόλυτα υγιείς. Όπως έχουμε αναφέρει ήδη στην υπόθεση *Salduz v. Turkey*, το ΕΔΔΑ απέδωσε βαρύνουσα σημασία στο δικαίωμα του κατηγορούμενου να έχει ως συμπαραστάτη δικηγόρο τη στιγμή της ανάκρισης του από την αστυνομία. Επίσης στην υπόθεση *Dayanan v. Τουρκίας* τόνισε το γεγονός ότι η στέρηση του δικαιώματος αυτού αποτελεί προσβολή των δικαιωμάτων της υπεράσπισης, έστω και αν ο κατηγορούμενος παρέμεινε σιωπηλός και δεν ενοχοποίησε τον εαυτό του, με το επιχείρημα ότι ο δικηγόρος θα συμβάλει στη συζήτηση της υπόθεσης, στην

οργάνωση της υπεράσπισης, στην έρευνα και συλλογή των αποδείξεων που ευνοούν τον κατηγορούμενο, τον έλεγχο των συνθηκών κράτησης κτλ.

Όπως έχει αναφερθεί πιο πάνω εξετάζοντας την πρόταση 154/11, πουθενά η ευρωπαϊκή νομολογία και νομοθεσία δεν περιορίζει το δικαίωμα του κρατούμενου για συμπάρσταση δικηγόρου, εκτός μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις.

Είναι λοιπόν επιβεβλημένη σχετική τροποποίηση του αναφερόμενου άρθρου, ενόψει και της προοπτικής της Πρότασης για την Οδηγία 154/11 να ψηφισθεί σε οδηγία.

Μια ακόμα παράλειψη της κυπριακής νομοθεσίας η οποία θα αποτελεί επιτακτική ανάγκη στο άμεσο μέλλον είναι η θέσπιση διαδικασιών και μηχανισμών στις περιπτώσεις όπου κρίνεται αναγκαίο από τις αρμόδιες αρχές ο περιορισμός των δικαιωμάτων ενός κρατουμένου ή υπόπτου.

Ήδη όπως έχει αναφερθεί, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δικαιολογείται σε εξαιρετικές περιστάσεις η άρνηση του δικαιώματος επικοινωνίας με συγγενικό πρόσωπο ή ακόμα και με δικηγόρο. Το ίδιο ισχύει σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης στη δικογραφία όπως και στο δικαίωμα μετάφρασης κρίσιμων εγγράφων. Ακριβώς για να αποφεύγεται κατάχρηση της περίστασης αυτής, θα πρέπει να θεσμοθετηθεί δικαστική διαδικασία την οποία θα μπορεί να χρησιμοποιεί ο ύποπτος μέσω του δικηγόρου, προκειμένου να εξαναγκάζονται οι αρχές να συμμορφώνονται με τις υποχρεώσεις τους, και να αποφεύγονται καταχρήσεις των εξαιρέσεων αυτών.

Πουθενά επίσης στην κυπριακή νομοθεσία δεν αναφέρεται το δικαίωμα του υπόπτου ή κατηγορουμένου σε πρόσβαση στο σύνολο του υλικού της δικογραφίας. Το άρθρο 7 της οδηγίας 13/2012 είναι ξεκάθαρο σε ότι αφορά το θέμα αυτό και ο λόγος είναι ακριβώς η καλύτερη προετοιμασία της υπεράσπισης του κατηγορουμένου – υπόπτου, καθώς επίσης και η δυνατότητα από πλευράς υπεράσπισης προσβολής της νομιμότητας της κράτησης. Στην υπόθεση *Mooren κατά Γερμανίας* το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι η άρνηση πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας ισοδυναμούσε και με παραβίαση της αρχής της ισότητας των όπλων.

Τέλος θα πρέπει να εισαχθεί πρόνοια αναφορικά με το δικαίωμα του κρατουμένου όπως τύχει ενημέρωσης ή συμβουλής από δικηγόρο στις περιπτώσεις όπου δεν επιθυμεί την άσκηση του δικαιώματος παράστασης δικηγόρου ή επικοινωνίας με τρίτο πρόσωπο, του δικαιώματος διερμηνείας, ή ακόμα και του δικαιώματος πρόσβασης στη δικογραφία.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Είναι φυσικό τα 27 κράτη μέλη που απαρτίζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση να έχουν διαφορές στα εθνικά τους δίκαια, τουλάχιστον στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης. Από την άλλη η καθιέρωση ελάχιστων κοινών κανόνων όσον αφορά τα δικαιώματα των προσώπων που συλλαμβάνονται αποτελεί αδήριτη ανάγκη για καλλιέργηθεί εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών και για να ενισχυθεί η δικαστική συνεργασία.

Πρόκειται για μια διαδικασία η οποία ξεκίνησε προ δεκαετίας και βρίσκεται σήμερα περίπου στο μέσο της ολοκλήρωσης της.

Η επιτυχής ολοκλήρωση της θα συμβάλει αποφασιστικά και στην καλύτερη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που πολλές φορές, όπως δείχνει η ογκοδέστατη νομολογία του ΕΔΔΑ, έχουν παραβιαστεί από πλείστα κράτη της Ένωσης. Αυτό με τη

σειρά του θα σημαίνει ότι, οι όποιες παραβιάσεις των δικαιωμάτων που έχουν αναφερθεί θα έχουν ως αποτέλεσμα ο ύποπτος ή κατηγορούμενος να επαναφέρεται στη θέση που θα είχε εάν δεν είχαν παραβιαστεί τα δικαιώματά του, μέσα από κατάλληλους μηχανισμούς που θα πρέπει να υιοθετήσουν όλα τα κράτη μέλη.